

кистану, щоб він зміг "забезпечити відповідну безпеку в прикордонному регіоні з Афганістаном" [2].

В порядку денному зовнішньої політики адміністрації Б. Обами важливе місце займає проблема врегулювання конфлікту навколо ядерної програми Ірану. Ще на початку президентської кампанії Б. Обама визнав: "Наша політика проголошення погроз і використання посередників, щоб приборкати ядерну програму Ірану, спонсорування ним тероризму і регіональну агресію зазнали невдачі" [9]. Як і республіканська адміністрація Дж. Буша, демократи поставили за мету попередити подальше розповзання зброї масового знищення у світі. Ця мета залишається домінуючою в зовнішній політиці адміністрації Б. Обами. Але, якщо Буш проголошував можливість здійснити проти Ірану широкомасштабну військову операцію, за зразком Іраку, щоб ліквідувати іранські ядерні об'єкти, то адміністрація Б. Обами має намір застосовувати головним чином засоби політико-дипломатичного і економічного впливу. В будь-якому випадку США будуть робити спроби подолати ядерні амбіції іранського керівництва. В зовнішньополітичному "порядку денному" адміністрації демократів підкреслюється: "Барак Обама підтримує тверду і безпосередню демократію з Іраном без попередніх умов. Настав час використати силу американської дипломатії, щоб змусити Іран припинити його протиправну ядерну програму, підтримку тероризму і загрози Ізраїлю. Обама і Байден (віце-президент США – автори) запропонують іранському режиму вибір. Якщо Іран відмовиться від його ядерної програми і підтримки тероризму, ми запропонуємо такі спонукальні заходи, як членство у Світовій торговельній організації, економічні інвестиції і перехід до нормальних дипломатичних відносин. Якщо Іран продовжуватиме свою тривожну поведінку, ми підемо на економічний тиск і політичну ізоляцію. У здійсненні цієї дипломатії, ми будемо тісно координувати дії з нашими союзниками і діючи з ретельною підготовкою" [2].

Висловлена Б. Обамою готовність вести з Іраном прямі переговори без попередніх умов викликала гострі дискусії в американському політикумі. Так, дослідницька група Вашингтонського інституту близькосхідної політики (Е. Хабігер, В. Шнайдер і Н. Содерберг) стверджує, що в Ірані здійснено перший крок для збагачення урану (подрібно), достатнього, щоб забезпечити паливом 50 ядерних зарядів. Посилаючись на потенційну можливість купівлі Іраном російської протиповітряної системи С-300, американські фахівці, закликають адміністрацію до рішучого "стримування" ядерного прогресу Ірану за допомогою військових засобів [12].

Старший дослідник американського Інституту підприємництва, колишній постійний представник США в ООН Джон Болтон закликає Ізраїль завдати військового удару по ядерним об'єктам Ірану. "Я не думаю, що існують будь-які сумніви в тому, що Ізраїль має політичну волю використати військову силу проти (ядерної – автори) програми Ірану" – пише Болтон [6]. Нагадавши про бомбардування ізраїльською авіацією сирійського реактора біля Багдада в 1981 р., Болтон висловив надію, що "поставлений перед перспективою ядерного

сусіда, ядерного ворога поруч, Ізраїль не вагатиметься нанести удар" [6].

Представники поміркованого, ліберального крила політико-академічного комплексу США підтримують позицію адміністрації Б. Обами відносно Ірану. Так, почесний професор історії Браунського університету С. Граубард пише: "Не існує виправдань для військової атаки Сполученими Штатами, чи Ізраїлем на Іран. Сполученими Штатами, які протистоять ворожому Ірану, що має намір створити ядерну зброю, необхідно бути готовими використати будь-який міжнародний форум разом зі своїми союзниками, будь-який економічний і політичний тиск, щоб попередити це. Розважливий дипломатичний наступ напевне досягне більш позитивних результатів, аніж страхання, так поширене в роки Буша" [5, р. 180].

Варто відзначити, що адміністрація Б. Обами, взявши курс на відхід від жорсткої політики адміністрації Дж. Буша у відносинах з Іраном, не відмовилася від санкцій проти цієї країни. Так, 11 березня 2009 р., президент Б. Обама заявив, що Іран продовжує створювати "надзвичайну загрозу" для національної безпеки США. Тому Б. Обама продовжив надзвичайний стан відносно Ірану, встановлений 15 березня 1995 р., ще на один рік [11]. Тому питання про шлях вирішення Сполученими Штатами ядерної проблеми Ірану залишається відкритим.

Аналіз перших кроків "кризової дипломатії" в зовнішній політиці Б. Обами свідчить, що прагматичний підхід нової адміністрації до вирішення конфліктів, в які втягнуті США, має певні спільні риси з діями адміністрації Дж. Буша. Це проявляється, як у збереженні силового компоненту у вирішенні конфліктів, у які втягнуті США, так і в прагненні перемогти в цих конфліктах, що повинно зміцнити престиж Вашингтона. "Здатність Сполучених Штатів вирішувати майбутні загрози буде залежати від їх поведінки у сучасних конфліктах. Говорячи відверто, невдача або те що буде розглядатися як невдача – і в Іраку, і в Афганістані – буде згубним ударом по довірі до США, як серед друзів і союзників, так і серед потенційних супротивників" [3, р. 28], – стверджує глава Пентагону Роберт Гейтс.

1. Fick N.C., Nagl J.A. How to win a losing war // Foreign Policy. January/February 2009; 2. Foreign Policy – http://www.whitehouse.gov/agenda/foreign_policy; 3. Gates R.M. A balanced strategy // Foreign affairs. January/February 2009. vol. 88, № 1; 4. The general's next war // Foreign Policy. January/February 2009; 5. Graubard R.S. A broader agenda. Beyond Bush-era foreign policy // Foreign Affairs. January/February 2009. vol. 81, № 1; 6. Iran and next administration: policy challenges – <http://heritage.org/research/MiddleEast/he1104.cfm>; 7. Iraq: pause in troop drawdown make sense – <http://www.heritage.org/research/Iraq/wm1871>; 8. Nomination hearing to be secretary of state Hillary Rodham Clinton – <http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/01/115196.htm>; 9. Obama B. Renewing America leadership//Foreign Affairs. July/August 2007 – <http://www.foreignaffairs.org/200777070/baessay86401/barakobama>; 10. Phillips J. Iraq's Election: a win for prime-minister Maliki and the United States – <http://www.heritage.org/research/Iraq/wm1871.cfm>; 11. Presidential notice of Iranian sanction – http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Presidential-Notice-on; 12. Preventing a cascade on instability: US engagement to check Iranian nuclear progress – <http://www.washingtoninstitute.org/template.c05.php?CD=3021>; 13. Renewing America's promise. The 2008 Democratic national platform – www.democrats.org; 14. Republican Platform 2008 – www.gopconvention2008.com; 15. Statement by the President on Afghanistan – http://www.whitehouse.gov/the_press_office/statement-by-thePresident-on-Afghanistan

Надійшла до редколегії 20.02.09

С. Денисов, асп.

ПРИНЦИПИ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДЖ.В.БУША (2005–2008 РОКИ) ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті окреслені головні засади формування політики другої адміністрації Дж.В.Буша стосовно Російської Федерації в 2005–2008 рр.

In the article author describes main aspects of the American policy towards the Russian Federation from 2005 to 2008 under second G.W.Bush administration.

Актуальність дослідження полягає в першочерговості і важливості взаємовідносин між США і Російською

Федерацією для світового співтовариства, особливо на сучасному етапі його розвитку, з огляду на історичне

© Денисов С., 2009

значення американо-російських відносин і виходячи з посилення міжнародних позицій Російської Федерації. Хронологічні рамки окреслені з огляду на те, що саме в роки діяльності другої адміністрації Дж. В. Буша остаточно сформувалися головні принципи політики президента стосовно Російської Федерації.

Проблематика дослідження має достатню джерельну базу, яка доступна в мережі Інтернет. Це офіційні заяви голів Державного департаменту США, які розміщені на офіційному сайті цієї урядової установи, матеріали прес-служби Білого дому, а також сайту аналітичного центру Конгресу. Важливими є російські урядові Інтернет-ресурси, наприклад, сайт урядової "Російської газети", а також, ресурс аналітичного журналу "Росія в глобальній політиці".

Мемуарні джерела по темі даного дослідження не створені, але до таких варто зарахувати спогади С. Телбота, радника В. Клінтона в ділянці відносин з Російською Федерацією та інших пострадянських країн, першого заступника держсекретаря в 1994–2001 рр. Мемуари С. Телбота цікаві значним фактичним матеріалом, який допомагає зрозуміти основи американської політики стосовно нової Росії, знайти спільне і відмінне в російській політиці між адміністраціями В. Клінтона і Дж. Буша [21].

Кількість монографій та статей з досліджуваної проблематики не можна вважати значною. Серед них становлять інтерес праці таких авторів, як В. ЛеФевр [15], в якій автор встановлює причини виникнення Холодної війни, її вплив на подальший розвиток американо-російських відносин; П. Болта, Чанг Су, та Ш. Крос, в яких автори розглядають роль кожної країни в системі світової безпеки початку XXI ст. [11]

Серед досліджень, які надають нам ширшу панораму американо-російських відносин останнього десятиліття, найбільш корисними були праці З. Бжезінського "Велика шахівниця", "Вибір. Глобальне панування або глобальне лідерство", які чітко окреслюють проблеми американо-російських відносин на найближче майбутнє [1,2]. Праця Г. Кіссінджера "Дипломатія" дає розуміння глибини відносин між США і СРСР/Росією, їх ідеологічного фундаменту, проводить історичні паралелі [6].

Аналіз наявних джерел свідчить про поступову еволюцію у підходах США стосовно Росії протягом двох каденцій президента Дж. Буша. Вони змінюються від курсу на відносно інтенсивне співробітництво за часів першої адміністрації Дж. Буша (2001–2005 рр.), що, зокрема, обумовлювалось подіями 9/11, які зорієнтували адміністрацію В. Путіна на співпрацю з західним блоком країн, до принципової незгоди з цілою низкою питань глобального і регіонального значення за часів другої адміністрації [12]. Серед останніх відзначимо розширення НАТО до безпосередніх кордонів Росії, плани зі спорудження системи ПРО в Східній Європі, безпосередню військову участь Москви в грузино-осетинському конфлікті 2008 р., принципову позицію США відносно дотримання прав людини та принципів демократії в Росії.

Однією з причин еволюції двосторонніх відносин стало призначення керівником Державного департаменту К. Райс, яка на початку 2006 р. запропонувала нові принципи американської зовнішньої політики, відображені в концепції, так званої "трансформаційної дипломатії". В її основі лежить поглиблена робота з країнами-партнерами, яка охоплює політичні, соціальні, економічні блоки, як органічні складові співпраці між країнами [16].

Важливо, що починаючи з 1991 р. американські адміністрації формували свою політику стосовно Російської Федерації, з огляду на якість демократичних перетворень в країні, від успішності яких залежала риторика конкретної адміністрації стосовно Москви. Не стала винятком і друга адміністрація Дж. Буша, предметом критики якої зокрема стає відхід від демократичних те-

нденцій в Росії, що на думку американських аналітиків засвідчили думські вибори 2007 р. [17]

В контексті статті варто уваги еволюція концептуальних настанов США у політиці відносно СРСР в проміжок часу від 1945 по 1991 рр. Варто наголосити, що настанови адміністрації Дж. В. Буша щодо Росії, слід розглядати в історичному контексті радянської політики Вашингтона після 1945 р. Першою концептуальною зміною, яка була реакцією США на їх статус лідера західного світу внаслідок II Світової війни, і загрози поширення комунізму в Європі, стала доктрина "стримування" СРСР, запропонована Дж. Ф. Кеннаном. Її основні положення містилися в його "Довгій телеграмі" [5]. В більш узагальненому вигляді свої погляди на американо-радянські відносини Дж. Кеннан виклав у своїй статті "Америка та російське майбутнє" в 1951 р. [4] У 1947 р., виходячи з небезпеки для США поширення ідеологічного впливу соціальних ідей комунізму в "пошматованій" післявоєнній Західній Європі, президент Г. Трумен пропонує їй військову і економічну допомогу, пізніше розвинуту в "Доктрині Трумена". Доктрина "стримування" Дж. Кеннана, "доктрина Трумена" і економічний план Маршалла розглядались Вашингтоном як своєрідна гребля на шляху потоку комуністичних ідей з СРСР, який відтепер став ідеологічним антагоністом Заходу. Вищевикреслені зовнішньополітичні заходи стали осточиним відходом від ізоляціоністської доктрини Монро. На практиці це стало ідеологічною основою створення НАТО та інших союзницьких систем Заходу, від Західної Європи до Латинської Америки впродовж 1940-х і 1950-х рр. З початку 1950-х рр. стрижневою для Вашингтону стає доктрина масованої військової відплати, в разі нападу СРСР. Подібна політика продовжилась і на початку правління республіканця Д. Ейзенхауера (1953–61), щоправда, на практиці вона корегувалася з певним потеплінням відносин між двома наддержавами, які усвідомили неможливість постійної ідеологічної і військової ескалації та напруги в двосторонніх відносинах. Логічно що принцип масованої відплати в разі агресії еволюціонував в доктрину "Гнучкого реагування" започатковану в 1955 р., яка передбачала певну симетрію у гіпотетичній військовій відповіді. Відтепер, наддержави переходили до політики вимушеного співіснування. Основні концепції співіснування з СРСР і реагування на його дії були закладені в 1940–1950-х рр., з їх подальшою модернізацією за вимогами часу. Наприклад, підтримка миру з позиції силового залякування – основна трактовка відносин з СРСР за короткої адміністрації Дж. Форда (1974–77), або доктрина Дж. Картера (1977–1981) про застереження Москви щодо втручання в сфери життєво важливих інтересів Вашингтону. За часів адміністрацій Р. Рейгана та Дж. Г. Буша, політика Вашингтону відносно Москви набула конкретних обрисів, – вона була направлена на поступове економічне, військове і ідеологічне її ослаблення. На початку 1980-х рр. це призвело до нового витка гонки озброєнь, який був не під силу СРСР, і як наслідок до двосторонніх переговорів про роззброєння. Після краху СРСР підходи до оновленої Росії з боку адміністрацій Б. Клінтона були діаметрально протилежні республіканцям. Відтепер США намагалися залучити Російську Федерацію до політичного і економічного блоку західних держав.

Безперечно, дані концепції вплинули на формування американської політики стосовно нової пострадянської Росії. Вони стали своєрідним фундаментом для розробки нових доктрин, які орієнтувалися на якісно нові міжнародні, військові і соціально-економічні реалії пост-біполярного світу.

З огляду на згадані доктрини, слід визнати, що на початку XXI ст. в США не існувало чіткої лінії поведінки відносно Російської Федерації. Причина криється в до-

силь розмитому перехідному періоді 1990-х рр., коли американська політична еліта не дійшла консенсусу щодо свого ставлення до Росії. Вона коливалась між моделями підходів до Росії, як до великої держави, яка переживала тимчасові труднощі, як до східноєвропейської держави середнього рангу, або до унікального державно-історичного феномену, зі слабкою економікою але величезними збройними силами. Як відзначив наближений до ліберальних кіл дипломат С. Телбот, "російське питання" було відсутнє на порядку денному на початку правління адміністрації Дж. Буша [8].

Стосунки між Вашингтоном і Москвою в досліджуваній період формувалися цілою низкою складових і рівнів, що свідчить про широке коло інтересів обох держав. Найважливішими з них були такі:

1) Геополітична конкуренція в деяких випадках досить сильно вплинула на відносини двох держав. Відзначимо, що на період правління другої адміністрації Дж. Буша, Вашингтон та Москва не були ні союзниками, ні антагоністами в повному розумінні цих понять. Їх співпраця, або принципова незгода базувалися винятково на національних інтересах тактичного, або стратегічного характеру, які майстерно впліталися в структуру глобальної політики двох держав.

2) Діалог в сфері ядерних озброєнь і протидії розповсюдження ядерних технологій в країнах третього світу, наприклад, Ірану, Північної Кореї; контроль над "чорним ринком" ядерної зброї, задля запобігання ядерному тероризму [13];

3) Припинення розповсюдження ЗМУ, особливо, в контексті глобальної війни з тероризмом, яку де-факто очолювали США [19].

4) Важливою складовою геополітичної співпраці стало виявлення та закриття нелегальних каналів поставок озброєнь, наркотрафіків, що особливо актуально стосовно проблемного регіону Середньої Азії і передбачало активну співпрацю розвідувальних структур обох держав.

На тлі двосторонньої співпраці в різноманітних галузях (енергетичній, військовій, високих технологій, аерокосмічній) принципова незгода була помітною переважно в політиці обох держав стосовно країн Східної Європи, безпосередніх сусідів Російської Федерації. Це перш за все питання розширення НАТО, розбудова анонсованої другою адміністрацією Дж.В.Буша системи ПРО в країнах Східної Європи, занепокоєність Вашингтону політикою Москви в енергетичній галузі (в контексті перетворення енергоносіїв на засіб політичного тиску), розбіжності стосовно Північної Кореї та Ірану, через прагнення цих країн оволодіти ядерними технологіями подвійного застосування.

Суттєвою складовою двосторонніх відносин стали постійні зустрічі голів держав, яких до початку 2007 р. відбулось дев'ятнадцять, а також постійний діалог в рамках "Великої вісімки" [12].

З огляду на перебіг взаємовідносин між офіційним Вашингтоном і Москвою в розглянутий період можна виокремити такі принципи політики США стосовно Росії, як універсалістський та неоконсервативний. Варто зауважити, що основи політики досліджуваної адміністрації стосовно Росії базуються на комбінації даних принципів, при домінуванні другого. При цьому, настанови і принципи політики не були оформлені в чітку доктрину поведінки стосовно Росії, що ускладнювало взаємини з Москвою. Це відмічали аналітики з обох боків, причому, подібна чітка доктрина стосовно США була відсутня і в Російській Федерації. Такий стан речей не відповідав ролі і місцю США і Росії в системі міжнародних відносин початку XXI ст.

"Універсалістський" принцип зводився до подальшого залучення та інкорпорації РФ до групи економічно розвинутих країн західного блоку, з огляду на подальше поси-

лення КНР і небажаності для Заходу будь-якого варіанту блокування Російської Федерації і Китаю. Саме в цьому контексті слід розглядати прийняття Москви до "Великої вісімки" в 2002 р. При цьому, судячи з усього, цей процес мав дистанційний і довготерміновий характер. В доктринальному плані дана політика була дуже притаманна ліберальним колам і особливо була характерна для часів президентства Б. Клінтона, що засвідчує в своїх мемуарах заступник держсекретаря в його другій адміністрації С. Телбот [21]. За Дж. В. Буша, однак, йшлося про зміну офіційного ставлення Вашингтона до Російської Федерації як до глобального гравця: від остаточного прийняття Росії в 2002 р. на самміті у Кананаскісі до "Великої вісімки" [9; с.400], до проведення в 2006 р. зустрічі голів її держав в Санкт-Петербурзі. Ця подія небезпідставно розцінювалася низкою західних і російських аналітиків, як визнання нового статусу Російської Федерації і значення Вашингтону в даному процесі були першочерговими. Найбільш корисною дана політика Вашингтону стала при вирішенні найнагальніших проблем, які стояли перед світовим співтовариством, – розповсюдження ЗМУ, тероризму, заощадження енергоресурсів, зміни клімату. Вирішення самотужки даних проблем міжнародного характеру занадто складне для США, а підтримка Росії була важливою, з огляду на напрацьовану розвідувальну базу і спільність інтересів в сфері боротьби зі світовим тероризмом.

"Неоконсервативний принцип" відстоювався тими колами у Вашингтоні, які були зацікавлені в подальшому збереженні дистанції між США і Російською Федерацією як природними антагоністами. Для них, за словами З. Бжезінського (який, відзначимо не є неоконсерватором) Росія занадто слабка щоб бути повноцінним партнером, і занадто сильна, щоб стати пацієнтом [1; с.123]. Така думка характерна для багатьох представників політичної і академічної еліти США, на що вказує російський дослідник Б. Ширяєв: "Яку б політику не провадила Росія, США ніколи не визнають її рівною собі" [10; с.327]. Виходячи з цього, Російська Федерація не може бути стрижневою країною для американської зовнішньої політики, як було під час протистояння з СРСР, а є лише засобом для стримування подальшого розповсюдження ядерної зброї і боротьби з міжнародним тероризмом. Головний акцент робиться на просуванні стратегічних інтересів США, в регіонах, в яких вони безпосередньо зіштовхуються з інтересами Росії, що призводить до похолодання у відносинах з Москвою. Вищеозначені постулати були спрямовані на поступове зведення до мінімуму впливу Москви на теренах колишнього СРСР, служили підґрунтям для просування системи ПРО в Східній Європі, ігнорування думки Російської Федерації в Косовському питанні, створення альтернативних шляхів доставки газу, нафти і т.д.

Активізація подібних політичних настроїв серед американської політичної еліти, та поетапний наступ США в цих регіонах в проміжку 2005–2008 рр. очікувано призвели до протидії з боку Москви. Російська Федерація, виходячи зі сприятливої кон'юнктури цін на сировину, на базі якої Москва досягла певних успіхів в стабілізації своєї соціальної системи і модернізації збройних сил (які завжди були стрижнем соціально-економічної ідеології Росії на всіх історичних етапах її розвитку) відповіла своїми контрзаходами. Вони варіювалися від підтримки сепаратистських рухів в країнах Центральної Азії, Молдови, задля тиску на їх уряди, з метою введення або посилення військової присутності росіян в регіоні, до прямого військового втручання в грузино-осетинський територіальний конфлікт в серпні 2008 р., яке було рішуче засуджене Вашингтоном, і призвело до нового загострення у відносинах з США [20]. Знаковим було навмисне ігнорування Москви віце-президентом Р. Чейні, під час його незапланованого візиту до Грузії,

Азербайджану, України та Італії і певно з точки зору журналіста чи політолога від цього кроку виразно віяло привидом "холодної війни".

Зауважимо, що військові дії Росії в зоні грузино-осетинського конфлікту припали на розпал президентської кампанії в США, саме в той час, коли Вашингтон був обмежений в своїх зовнішньополітичних маневрах. Вельми цікавим в науковому плані можуть стати історичні паралелі між подіями серпня 2008 р., та іншими великими військово-політичними акціями СРСР/Росії. Таких, наприклад, як Берлінська криза 1948 р., введення військ СРСР в Угорщину в 1956 р., придушення Празької весни в 1968 р., введення військ в Афганістан в 1979 р. Всі вищезначені військово-політичні акції Москви припадають на роки президентських виборів в США. Тож постає логічне запитання про їх закономірність або випадковість.

Зі свого ж боку зауважимо, що одним з актуальних явищ для сучасної системи міжнародних відносин стало виникнення в американо-російських відносинах тенденції до розгортання нового політичного, економічного, військового протистояння, на кшталт "холодної війни" між США і СРСР зразка другої половини ХХ ст.

З іншого боку, зважаючи на наявні документи і висновки дослідників, можна стверджувати про неможливість повторення феномену "холодної війни" між США і Росією під час другої каденції Дж. В. Буша. Запоруками цього були:

1. Неспівмірність економічного і військового потенціалу США і Російської Федерації;

2. Подальша інкорпорація Росії до світової глобальної економіки, з її взаємозалежними схемами;

3. Наростаюча в цей період взаємозалежність геополітичного характеру між двома державами, яка обумовлена переплетенням тактичних і стратегічних інтересів в проблемних регіонах світу, що спонукало їх до ситуативної співпраці;

4. Відсутність чіткої і структурованої бази підтримки серед країн-сателітів, або союзників, яких Росія де-факто не має, зокрема і через брак привабливої ідеології. Москва на початку ХХІ ст. не запропонувала жодного соціально-економічного проекту, який міг би стати альтернативою західному проекту ліберальної економіки.

Відзначимо, що в більшості аналітичних досліджень, які мають переважно російське походження, теза про розгортання нового глобального протистояння взагалі не порушувалася, хоча і відзначалося можливе загальне погіршення відносин між Вашингтоном і Москвою, та частковий демонтаж напрацьованої бази співпраці [7].

В 2008 р. неможливість повторення протистояння між США і Росією відзначила держсекретар К. Райс: "Зрозуміло, що ми не маємо постійного антагоніста в особі Росії...останні заяви з приводу повторення нової Холодної війни є нонсенсом. Наші взаємовідносини сьогодні фундаментально відрізняються від тих, що були...Сьогодні фактом є конструктивна співпраця між Сполученими Штатами і Росією з багатьох питань, які базуються на взаємному інтересі – від нерозповсюдження ЗМУ до боротьби з тероризмом, підтримки миру на Близькому Сході...Звісно, є розчарування...але ми сподіваємося, що Росія провадитиме не монополістичну, а прозору та конкурентноздатну енергетичну політику. В будь-якому разі, неможливо уявити світ без американо-російської співпраці, яка полегшить вирішення будь-яких проблем" [18]. В тому ж дусі висловився президент Російської Федерації В. Путін в 2007 р. на конференції в Мюнхені. Незважаючи на загальну жорстку

риторику, його тези були співзвучні з заявами К. Райс: "...Росія і США об'єктивно зацікавлені в посиленні режимів нерозповсюдження зброї масового ураження і засобах її доставки. Саме наші країни, які є лідерами за ядерним і ракетним потенціалом, повинні стати лідерами в розробці нових, більш жорстких заходів у сфері нерозповсюдження. Росія готова до такої роботи"[3]. Він також акцентував увагу на економічній співпраці Російської Федерації і країн західного блоку.

Таким чином, теза про початок нової "Холодної" війни між країнами, незважаючи на всі складності даного історичного періоду була гіперболізацією стану відносин між США і Російською Федерацією в 2005-2008 рр.

Відзначимо, що відносини між США і Росією в період з 2005 – 2008 рр. характеризувалися половинчистістю, відзначалися як продовженням поглибленої співпраці з низки стратегічних міжнародних питань, так і зіткненням інтересів в регіонах. Співробітництво між двома країнами під час каденції другої адміністрації Дж. В. Буша було не нормою, а скоріше винятком. В даному контексті, важливим стало те, що, як вже зазначалося, виразно окресленої зовнішньополітичної доктрини стосовно одна одної, дві держави не мали починаючи з 1991 р. Її формування стало питанням майбутнього, що на кінець правління адміністрації Дж. В. Буша – суттєво ускладнювало діалог між державами.

З огляду на це перспективним завданням для дослідників на майбутнє стає відстеження переходу американо-російських відносин на якісно новий рівень, оформлений двома державами в доктринах.

1. Бжезинський З. Великая шахматная доска. – М., 2005. – 256 с.
2. Бжезинський З. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство. – М., 2005. – 288 с.
3. Выступление президента России на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности, 10 февраля, "Российская газета" – Центральный выпуск №4292 от 12 февраля 2007 г., <http://www.rg.ru/>.
4. Кеннан Дж.Ф. "Америка и русское будущее" (George F. Kennan. America and Russian Future. – Foreign Affairs, v. 29, № 3, April 1951, p. 351-370), //Новая и новейшая история, №3, 2001.
5. Кеннан Дж.Ф. Телеграмма посольства США в Москве №511 от 22 февраля 1946 г. ("Длинная телеграмма") <http://www.ilinskiy.ru/publications/sod/giprot-p2.php>.
6. Киссинджер Г. Дипломатия. Т.1-2, – М., 1997. – 848 с.
7. Мир вокруг России: 2017. Контурь недалекого будущего. – М., 2007. – 160 с. <http://www.globalaffairs.ru/>.
8. Тэлбот С. "...Мне кажется нельзя исключить разворот сына к идеям отца."//Международные процессы, Том 2, №2(5). Май-август 2004 <http://www.intertrends.ru/five/011.htm>.
9. Шаклеина Т.А. Россия и США в новом мировом порядке. – М., 2002, 400 с.
10. Ширяев Б.А. Внешняя политика США. – СПб, 2007. – 442 с.
11. Bolt P., Su Changhe, Cross S. The United States, Russia, and China: Confronting Global Terrorism and Security Challenges in the 21st Century. Praeger Security International, 2008, 228 p.
12. Goldman S. Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests, May 31, 2007, <http://www.fas.org/spp/crs/row/RL33407.pdf>.
13. Joint Statement by U.S. President George Bush and Russian Federation President V.V. Putin Announcing the Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism For Immediate Release, Office of the Press Secretary, July 15, 2006, <http://www.whitehouse.gov/>.
14. Joint Statement by President George W. Bush and President V. V. Putin, G-8 Summit 2006, For Immediate Release Office of the Press Secretary, July 17, 2006, <http://www.whitehouse.gov/>.
15. LaFeber W. America, Russia and the Cold War 1945-2006. McGraw-Hill Humanities, 2006, 496 p.
16. Nakamura K., Epstein S. Diplomacy for the 21st Century: Transformational Diplomacy, August 23, 2007, <http://www.fas.org/spp/crs/row/RL34141.pdf>.
17. Nichol J. Russia's December 2007 Legislative Election: Outcome and Implications, December 10, 2007, <http://www.fas.org/spp/crs/row/RS22770.pdf>.
18. Rice Keynote Address at World Economic Forum Meeting, Secretary Condoleezza Rice, Davos, Switzerland, January 23, 2008, <http://usinfo.state.gov/>.
19. President Bush and Russian President Putin Participate in Press Availability, G-8 Summit 2006, For Immediate Release Office of the Press Secretary, July 15, 2006 <http://www.whitehouse.gov/>.
20. President Bush Condemns Actions Taken by Russian President in Regards to Georgia, For Immediate Release Office of the Press Secretary August 26, 2008, <http://www.whitehouse.gov/>.
21. Talbot S. The Russia Hand. A Memoir of Presidential Diplomacy. New York: Random House, 2003. 478 p.

Надійшла до редколегії 07.04.09

ПОХОДЖЕННЯ КНЯЗІВСЬКИХ ІМЕН В КИЇВСЬКІЙ РУСІ IX–XIII СТОЛІТЬ

У статті дається характеристика особових імен, які використовували князівські династії Київської Русі в IX–XIII ст. Традиції князівської родинної антропонімії досліджуються у взаємозв'язку з процесом історичного, соціального і культурного розвитку давньоруської держави.

The article describes personal names borne by the princely families of the Kievan Rus in the IX–XIII centuries. Traditions of the princely family's anthroponymy are being investigated in correlation to the process of historical, social and cultural development of the Old Russian State.

Імена, якими користувалися в князівських династіях в Київській Русі IX–XIII ст., визначені державними і родинними традиціями. Ці імена невід'ємно пов'язані з розвитком давньоруської держави в язичеській і християнській періоди її історії.

Перші відомості про імена князів у східних слов'ян містяться в літописній розповіді про заснування Києва. "И быша 3 братья, единому имя Кый, другому Щек, а третьему Хорив, и сестра их Лыбедь. И сядяще Кый на горе, где ныне Зборичев, а Щек сядяще на горе, идеже ныне Щековица, а Хорив на 3 горе, от негоже прозвася Хоривица" [5, с. 13].

Суперечки про походження цих імен точаться серед істориків вже тривалий час. Тим більше, що літописець Нестор наводить різні перекази про перших князів. Згідно одному з них, брати були звіролови: "бяху ловяще зверь" [5, с. 13]. За іншими переказами: "Инии же не ведуще глаголаху, яко Кый есть перевозник был" [5, с. 13]. Нестор-літописець рішуче заперечує обидві версії, стверджуючи, що Кий насправді був полянським князем: "Аще бо перевозник Кый, то не бы ходил ко Царю граду, но сей княжаше в роду своем" [5, с. 13].

Відомості легенди про перших князів мають різне походження. Поряд з використанням усних переказів, в яких відображена давньослов'янська міфологія, політична і економічна історія, тут є спроба пояснити давні географічні назви на території Києва.

Ім'я Кий історики переважно трактують як титул, який означає скіпетр правителя. В Польщі аналогічним за значенням був титул Пяст, згодом осмислений як ім'я першого князя. Першою правлячою династією Польщі була династія Пястів. Імена братів Кия переважно трактуються таким чином: Щек означає "змія", Хорив походить від слова "хорс" – Сонце. Є й інша точка зору, згідно якій в іменах братів відображений спогад про те, що колись на Київських горах стояли святилища слов'янських богів Перуна (його атрибутом є палиця), Волоса (його атрибутом була змія) і Хорса. Однак більшість істориків, слідуючи за Нестором-літописцем, трактує Кия як слов'янського князя, засновника першої на Русі династії Києвичів. Польський історик XV ст. Ян Длугош повідомляє про те, що після Кия владу в русів тримали його нащадки, передаючи її через синів і племінників, аж поки до влади в IX ст. не прийшли два князі – співправителі Аскольд і Дір [6, с. 307].

Літопис, повідомляючи про призначення слов'янами варягів в 862 р., трактує Аскольда і Діра як варязьких князів. Однак ці відомості були вписані в літопис після захоплення варягами влади на Русі, і є тенденційними. Імена Аскольд і Дір не мають надійної інтерпретації на германських мовах. Те саме стосується і мов слов'янських, хоч Б.А. Рибаків виводив ім'я Аскольд від назви рік Оскол та Ворскла – "Ворьсколь" [6, с. 308]. Цікавим є трактування цих імен як кельтських титулів. У такому розумінні Аскольд по кельтськи означає "високий", а Дір – "величний". Контакти між слов'янами і кельтами відбувалися в V–III ст. до н.е., в добу великого розселення кельтів по Європі. Тоді слов'яни могли запозичити кельтські титули.

За легендою, призначені на Русь варяги, яких очолювали три брати: "...срубиша город Ладогу, и сяде в Ла-

доге старей Рюрик, а другой (Синеус) сиде... на Белоозере, а третии Трувор в Изборську" [5, с. 16]. Оцінюючи ці події з точки зору норманської теорії заснування держави Русь, Н.М. Карамзін відзначав, що: "Таким чином варяги заснували дві самодержавні області в Росії. Рюрик на півночі, Аскольд і Дір на півдні" [1, с. 69].

Однак дані антропонімії заперечують подібній інтерпретації подій. Ім'я Рюрик походить від скандинавського Хродрік – "славний і багатий", Синеус походить від "сіне хус" – "свій рід", Трувор означає "вірна дружина". Тобто це початок якоїсь скандинавської саги, котра починається словами: "Славний і багатий, з своїм родом і вірною дружиною..." Другий і третій брати Рюрик насправді є міфічними, їх ніколи не існувало. В свою чергу, як вже відзначалося, імена Аскольд і Дір не мають відношення до германських мов.

При владі варягів, котрі всіляко намагались довести, що саме вони, а не слов'янські князі, почали державотворення на Русі, в літопис вносилися інші тенденційні повідомлення. Навіть місцевих слов'янських племінних князів в цих повідомленнях подавали як варягів: "Бе бо Рогволод пришел из замория, имяше власть свою Полтеск (Полоцк), а Туры в Турове, от негоже и туровци прозвашася" [с. 38]. Насправді імена Рогволод – "володар рогу достатку" і Тур є слов'янськими.

У 882 р. варяг Олег здійснив переворот в Києві, вбивши князів Аскольда і Діра. Як довели дослідники, вбитим був Аскольд, Діра приписали в літопис потім. Скоріше за все, Дір правив Руссю ще до Аскольда. Це різні князі династії Києвичів, можливо і не співправителі.

Від Олега влада перейшла до сина Рюрика Ігоря. В різних варіантах літопису Олег є дядьком Ігоря або по батьку, або по матері. Від "старого Ігоря" починається династія Рюриковичів, яка правила на Русі майже 800 років – з середини IX по кінець XVI ст. "Велика династія" – так називають Рюриковичів, тримала в своїх руках всю повноту державної влади на Русі протягом життя 21 покоління – від отримання її Олегом в 882 р. до 1598 р. – останнього року правління царя Федора Іоанновича.

За цей час в династії Рюриковичів склалося коло вживаних особових імен. Спочатку це були варязькі і слов'янські імена. Після хрещення Русі в 988 р. новонародженим стали давати імена грецького, латинського і старослов'янського походження, запозичені з Візантії разом з релігією. Ці імена давалися в церкві по святцям. Але до початку XIV ст. князі мали також давньоруські імена, які їм давали батьки. В літопису під 1114 р. є запис: "...преставися благоверный князь Михаил, зовомый Святополк" [5, с. 103]. Мається на увазі великий князь Київський Святополк Ізяславич, засновник Михайлівського Золотоверхого собора. Інший запис літопису під 1177 р.: "...родися у Игоря сын и нарекоша имя ему в крещении Андреян, а княжее Святослав" [4, с. 604]. Тут мова іде про князя Новгород-сіверського Ігоря Святославича – героя "Слова о полку Ігоревім".

Таким чином, в династії Рюриковичів вживалися так звані "княжі" імена. За формою це слов'янські імена-композиції, котрі складалися з двох слів-основ. Можна, в принципі, погодитися з думкою деяких філологів, що в Київській Русі використання подібних імен не було при-